

LEF BATZORDEAREN PROPOSAMENA EUSKALTZAINDIARI

Donostia, 1991-II-21

*Ibon Sarasola
Mikel Zalbide
Miren Azkarate
Jose Antonio Aduriz
Patxi Altuna
Andoni Sagarna*

I. Asmo-azalpena

Euskaltzaindiak behin baino gehiagotan eskatu dio Lexikologi Erizpideen Finkapenerako Batzordeari, Hitz-elkarketaren azterketa burutu ondoren, luza diezaiola proposamenen bat, lexiko-sorkuntzarako baliabide honen gainean erabakiak hartu ahal izateko.

Eskari horri erantzunez, LEF Batzordeak, lehen txosten bat aurkeztu zion Euskaltzaindiari Andoaingo 1990.eko abenduaren amaierako Jardunaldietan. Txosten hau ikusi ondoren, erabaki-proposamen zehatzagoa egiteko eskatu zitzaion batzordeari eta, hala, 1991.eko otsaileko bilkurara erabaki-proposamen hau aurkeztuko zutela hitzeman zuten talde eragilekoek. Gaur, gainera, bere eskerrona ere agertu nahi dio LEF Batzordeak Euskaltzaindiari, honek erakutsitako konfidantzagatik.

Euskaltzaindiak Hitz Elkartuen sailkapenez, fonologi aldaketez eta idazkeraz erabaki dezakeena aztertzen hasi orduko, kezka bat nagusitu zitzaion LEFeko talde eragileari, Andoaingo Jardunaldietan zenbait euskaltzainek azaldu zuten kezka bera: onartuko al ditu euskaldun jendeak erabakiok? Izan ere, gauza jakina da Euskaltzaindia bezalako Akademia bat egoteak ez duela besterik gabe ziurtatzen erakunde baten erabakiak hitzun-taldeak onartuko dituenik. Eta erabakien narpen sozial hori gabe, hizkuntzaren normalkuntzaren bidean egiten diren ahaleginak alferrikako gerta daitezke.

Hau kontutan izanik, Lexikologi Erizpideen Finkapenerako Batzordeak ez luke bere proposamena hotz-hotzean eman nahi. Egia da hiru urte luzez, "hizkuntzalariaren betaurrekoaz" hitz-elkarketaren aitzin-gibelak

aztertu ditugula eta, hainbat kasutan, emaitza sendoetara iritsi ere gairela. Ez zaigu iruditzen, ordea, azteraldi linguistiko hori aski denik euskaldun-jendeari eman beharreko gomendioen oinarri-idazkia prestatzeko. Orain-dainokoa egindako lana ezertan gutxietsi gabe ere, idazkuntza honetara jo aurretik bigarren urrats bat egitea behar-beharrezkoa dela deritza, aitzitik, LEF Batzordeak.

Zein da erabaki-proposamenetara jo aurretiko bigarren urrats hori? Euskaldungoaren (euskalgintzan nor direnen) gogo-nahien, beharren eta eritzien berri izatea. Hori gabe, hitz elkartuei buruzko hainbat erabaki, askoren ustez behar-beharrekoak izanik ere, euskal jendearentzat desegokiak izatea gerta liteke. Eta horrekin, begiz jotako xedea ez lortzeaz gainera, Euskaltzaindia bera okerbidera makurtuko genuke. Ez bata eta ez bestea nahi dugu, ordea. Eta, ondorioz, arrisku honi ahal den neurri-rik osoenean itzuri egiteko, eritzi-bilketa zabal eta zehatza egin nahi dugu. Beste hitzetan esanik, Euskaltzaindiaren iker-xedeak hiru urte luzez aztertu ondoren, bere jagon-xedeak aztertu nahi lituzke orain, Euskaltzaindiak hartarako baimena ematen badio, LEF Batzordeak: "hizkuntzariaren baturaerakoak" aldi batez erantziz, "hizkuntz jagolearen anti-oiuak" jantzi nahi ditugu. Izan ere, euskara indarberritzeko ahalegin honetan, linguistikaren aldetik egokienak diratekeen neurriak aukeratzea bezain garrantzitsua da, gure ustez, hizkuntz soziologiaren aldetik euskalgintzan dihardutenentzat desiragarri, onargarri eta, beraz, gomendagarriena zein izan daitezkeen jakitea. Areago, Batzorde honek Euskaltzaindiari Andoaingo Jardunaldian aurkeztu zion txostenean ikus zitekeenez, zenbaitetan (idazkera-kontuan, esaterako) arrazoi linguistikoak ez dira izaten pisuzkoenak; horien ondoan, arrazoi soziolinguistikoak baitira beste hainbat herritan ere baliatzen dituztenak.

Euskaltzaindiak bere jaiotegunetik beretik izan du, hain zuzen, filologo jakitunaren ondoan hizkuntza biziberritzeko jagon-neurrietan kezkatuagoko kiderik. Eta orain ere, aspaldidaniko ohitura jator horri eutsiaz, hitz elkartuei buruzko gomendioak finkatu aurretik euskaldun alfabetatuen (beren eguneroko lan-jardun saiatu eta isilaz Euskaltzaindiaren erabakien arrakasta edo porrota inork baino sendoago erabakitzen eta erabakiko duten ehundaka profesional eta idazle gailenen) eritzia bildu nahi dugu. Eritzi-bilketa honen garrantzia eta beharra hobeto ulertu ahal izateko, kontutan izan behar da gaur egungo euskal idatzietan hitz-elkarketak duen eragina eta garrantzia. Urrutirago gabe, otsailaren 17ko *Euskaldunon Egunkaria*-n jasoak dira ondokoak:

bonba aire-erretzaile, scud misil, Fallujah hiria, Tornado hegazkina, gestio txosten, autobide proiektu, Foru Elkarte, Euskal Autonomi Elkarte, udaletxe, autonomi prozesu, Nafar Pirineoak, propaganda diplomazia, gizarte klase, ezker izena, Europa Ekialdea, uzta biltzale, bele liberal, merkatu ekonomia; patata, pepita eta litxarrerria zorro;

“karlista” izena, Lurraldea alternatiba, haurdunaldi, Garraixi Isila, polizia dependentzia, gartzela zigor; tortura metodo eta aplikapen; protesta ekintza, jaioterri, jarrera aldaketa; lehendakari izendapen, osoko bilkura; gudaroste, Ekialde Ertaina, eritzi artikulua, estrategia aldaketa; Renault auto kontzesionarioa; barne krisialdia, bateratze prozesu; Egin egunkaria; nazio eta gizarte eskubide; Giza Eskubide, apez talde, Gizon taldea, Udal gune, Diseinu Saila, Udal armarrri, birgaikuntza gune, zabor bilketa, pentsamolde, lan banaketa, populazio murrizketa, azpiegitura, azpiegitura falta, lan ekintza, ingurugiro, etxebizitza, Justizia Epaitegi gorena, Foru zuzenbide, ur presio, erdoil arazo, lurrun generatzaile, ur generatzaile; pila bilketa kanpaina; pila botoi, edukinontzi, saltoki, heziketa eskubide, ikertzaile talde, burmuin, sendabide, zientzilari talde, ikerketa bide, zientzilari elkarte, eritetxe, Aire Ejertzito, ‘Ataria’ auzo elkarte, prentsaurreko, Hirigintza Kontseilaritza, auzokide, justizia arrazoi...

Hamar orrialde aztertzea aski izan da halako kopurua biltzeko; hortik atera kontuak, egunkaria osorik ikuskatuz gero, zenbat hitz elkartu aurkituko genituzkeen egunoro. Horietatik asko, gainera, berriak dira. Baina ez da *Egunkaria* bakarrik. Edozein Aurrezki Kutxatara joan eta propaganda-orritxoak hartzea aski dugu:

elkarbizitza, eraberritzea, burubide, egitasmo, borondate-asmoak, iradokizun-buzoi, etxebizitza-kontua, zergarinketa, erregai, hipoteka-bermea, tasazio-balorea, epemuga, aterabide, argazki-makina, sustaketa-kanpaina; luma eta boligrafo-sorta; amortizazio-aukera, GK Txartela, muga-hiri, Soldata-Abonua, bidai poltsa, saskibaloia, kirol-emaitza, asetasun-poza, denboraldi, bidal txekeak, eskudirua, atzerri-moneta, ordainketa-modu, kalte-ordainak, kutxazaina, segurtasun-arrazoiak, arrisku-beregaintza, urtesasoi, Aurrezki-Plana, aurrezki-ekarpenak, bizitza-aseguru, aurrezki-kuota, Altxortegi-Bonuak, Gordailu-ordezkarria, zergaringarri, mugaegunak, istripu-kasuetarako...

Edota “1990.eko urriaren 11an Batzarre Nagusien aurrean Gipuzkoako Diputatu Nagusiak egindako adierazpena politika orokorreko eztabaidan” irakurtzen hasi orduko aurkituko ditugu:

legealdi, Gobernu Taldea, erakunde erlazioak, harreman, Batzar Nagusiak, Pleno Aretoa, Foru Aldundia, Gobernu koalizioa, egitaraua, ibilbide, erakunde sistema, elkarbizitza, (Euskadiko) erakunde esparruan, lan gogo, kargu uzte, aktuzio plangintza, larrialdi, bisitaldi, Foru Diputatu, jokabide plangintza; Hazienda eta Finantz arloa; Hazienda, Finantza eta Aurrekontu Departamentuaren (iharduera); Finantz eta Zerga Ikuskaritzako Zerbitzua; ikuskapen gestioetan; gobernu programa, Kreditu Lagapenak, Balio Erantsia; Ekonomi Sustapena eta Garapena; Foru Arau proiektua; Zerga Arauak, aurrikusi, Zerga Koordinazio Organoa, (Balorazio Katastralak koordinatzeko) Koadro-Markoa, Foru Dekretua, udalerrri, hiri lurzorua, elkarlanean, gestio aspektuak, zerga bilketa...

Beste horrenbeste aurkituko genuke *Elhuyar* aldizkaria irekiz gero, edota euskararen normalkuntzarako hain beharrezko ditugun edozein mailatako testu-liburuak edo administrazioko dokumentu eta argitarape-nak begiztatuko bagenitu.

Gai honen gainean hartuko diren erabakiek egungo euskal produkzioan zenbaterainoko eragina izango duten garbi dago, beraz. Baina honen ondoan, bada aipatu nahi genukeen bigarren puntu bat, euskalgintzan dihardutenen *consensus*-a beharrezkoago egiten duena. Lehen ere aipatu ditugu arrazoi soziolinguistikoak, eta guztion buruan dago oraindik ere erabat iraungi ez den *h*-aren auzia, oinarri linguistiko handiegirik inoiz izan ez zuena. Alde honetatik, letra horren inguruan sortutako eztabaida antzu eta haserre biziak, marra dela eta ez dela, berriro ere piz daitezke, erabakiak hartu aurretik onarpen-giro zabal bat sortzen asmatzen ez badugu.

Bigarren pauso honek ez du inola ere lehenengoak bezain luze-malkarra izan beharrik: ez dago, alegia, eritzi-bilketa honetan hiru urte luze jardun beharrik. Hilabete batzutako kontua dela uste du, aitzitik, LEF batzordeak. Eta luzapen honek, Euskaltzaindiaren erabaki berrien irrikan legokeenaren arras gustuko izango ez bada ere, gorago esan bezala, mesede handia ekar diezaguke denoi. Mesede horren handiaz jabeturik, bada arrazoirik aski gomendio-txostenaren idazkuntza zenbait hilabetez atzeratzeko.

Ez da komeni, ordea, hau ere oso garbi utzi nahi luke LEF batzordeak, punta-mutur batetik kontra-kontrako bestera joatea: ez gara, alegia, gauzak ondo-ondo egin nahiaren egin nahiaz hitz elkartuei buruzko gomendio-erabakiak gero gero urrunaren itsaso zabalean galdu eta ahazturik uztearen aldeko. Euskaldungoak argibideak eskatzen dizkio Euskaltzaindiari, bere eguneroko lan-jardunean aurkitzen dituen eragozpen ugariak ahalik modu erosoenean gainditzeko; eta LEFek ezin du, gizarte-eske horri entzungor eginaz, Euskaltzaindiak eskatua dion txostena hobe behararen hobe beharraz egin gabe utzi.

Gaurko idazki honen bidez argi azaldu nahi dio LEF batzordeak Euskaltzaindiari, bigarren eskakizun hau ere oso kontutan hartuko duela eta benetan saiaturiko dela begiz joa duen eritzi-galdeketa osoa garaiz eta zuzen bideratzen.

II. Eritzi-bilketa nola egingo den

Eritzi-bilketa aurrera eramateko, honako puntuok argitzea beharrezko iruditzen zaigu:

1. Lehenik eta behin, ezinbesteko da Euskaltzaindiak hartuko dituen erabakiak batez ere norentzat izango diren begien aurrean izatea. Horretarako, aski da Koldo Mitxelena Arantzazuko txostenaren hasieran esan zituenak gogoratzea: “Nahi eta behar dugun batasun hori, lehen urratsetan behintzat, euskara idatziarena, izkribuzkoarena da. Eta, euskara idatziaren barrutian, irakaste lanean dugu beharrenik batasun hori, irakurlearen atseginerako egiten den literatura “ederrean” baino areago”. Hitz hauek beren balio osoa gordetzen dute gaur ere; baina, zorionez, irakaste-lanean ari direnen ondoan, baditugu orain administrazioan eta komunikabideetan ari diren profesional eta teknikari euskaldunak ere. Batez ere horientzat dira, bada, arau eta gomendio hauek; ez literaturgilearen sormenari hesi eta mugak jartzeko.

2. Eritzi-eskea ere, noski, arau-gomendioak bete beharko lituzketenen artean egin beharko da nagusiki: hots, erakunde eta elkarte desberdinetako profesional eta teknikari euskaldunen artean. Baina ez horien artean bakarrik, literaturgilearen eritzia ere axola bait zaigu. Guzti hau kontutan izanik, begiz jotako eritzi-emaileen zerrenda prestatuko du LEF batzordeak.

3. Eritzi-emaileei banatuko zaien bilduma-txostena otsailean prestatuko du batzorde honek. Honekin batera, azalpen-idazki bat ere paratuko da eta, LEFen arduradunak eta Hiztegiintza-Batzordearen idazkariak izenpeturik, txostenarekin batera eritzi-emaileei bidaliko zaie. Guzti hau burutu ahal izateko, Euskaltzaindiaren Donostiako ordezkarietan txostenaren behar adina fotokopia aterako dira.

4. Bilduma-txostenak, honako atal nagusiok izango ditu:

4.1. Hitz berriak sortzeko eta hainbat erdal sintagma ordezkatzeko, hitz-elkarketa baliabide oparo eta indartsua dela azpimarratu ondoren, gaurko zenbait elkarte-motaren erabilera okerrak aipatuko dira: *erregeak* vs. *errege-erreginak*, *semeak* vs. *seme-alabak*, *aitak* vs. *aitamak* (*gurasoak*) etab. Edo **erretegi Amaña* bezalakoak.

4.2. Bigarren atal nagusian, hitz elkartuko osagaien artean gertatu izan diren hots-aldaketa nagusiak aipatzeaz gain, aldaketok elkarte-mota desberdinetan izan duten hedadura ere aztertuko da, hitz berrien sorkuntzan izan dezaketen pisuaz gomendioak eginez.

4.3. Hirugarren atal nagusiak idazkera izango du ardatz. Bertan, sailkapen morfosintaktikotik abiatuz, hitz elkartu mota bakoitzaren idazkera-modua proposatuko da.

5. Eritzi-bilketa ahalik eta zuzenen bideratzeko, bilduma-txosten eta azalpen-idazkiaz batera, galdekizun-orri bat bidaliko zaie eritzi-emaileei. Horrek ez du esan nahi, noski, alde zuzenetik prestatutako galderei erant-

tzuteaz gain, eritzi librea emateko aukerarik eskainiko ez zaienik. Hala-ber, erakunde edo elkarte bat denean eritzi-emailea, *Hitz-Elkarketa/1* eta *Hitz-Elkarketa/3* liburukien ale bana bidaliko zaie, txostenak oinarri hartzen duen sailkapenaz hobeki jabe daitezten.

III. Gomendio-txostena idatzi eta Euskaltzaindiari aurkeztea

Eritzi guztiak bildu ondoren, erantzunak banan banan aztertuko ditu LEF batzordeak, ohar desberdinak bateratzen ahaleginduz. Eritzi-desberdintasun nabarmenak daudenean, bilketaren ondoren Euskaltzaindiari aurkeztuko zaion bilduma-txostenean, hasierako proposamena eta beronek sortu dituen kritikak esplizituki aipatuko dira. Era berean azalduko da batzordeak, egiten duen proposamena egiteko, arrazoi linguistikoak ala bestelakoak izan dituen begien aurrean; soziolinguistikaren ikuspegitik, jaso daitezkeen eritzi guztiek ez bait dute pisu bera izango.

Zinez eta benetan uste dugu, prozesu guzti hau burutu ondoren bakarrik egin diezaiokeela LEF batzordeak Euskaltzaindiari hitz-elkarketaren gaineko gomendio-proposamena, euskalgintzan ari direnen gehiengoak gogo onez hartuko duena.